

ПРИЖИТТЄВІ ВИДАННЯ В. С. КАРАДЖИЧА (1787–1864) У ФОНДАХ ЛЬВІВСЬКИХ БІБЛІОТЕК: ТЕМАТИКА, ШЛЯХИ НАДХОДЖЕННЯ

Глона Олексів

*провідний бібліотекар відділу обслуговування читачів
ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України*

Різноманітні аспекти життя і творчості Вука Стефановича Караджича були об'єктом наукових досліджень багатьох поколінь українських вчених-славистів¹. У Галичині однією з перших письмових згадок про діяльність сербського вченого була стаття українського історика Д. Зубрицького “Про пісні простого люду”, надрукована у календарі на 1823 р. “Piel-grzum lwowski”. У ній, зокрема, наголошувалось на доцільності наслідування починань В. Караджича галицькими фольклористами та етнографами². Інтерес до творчої спадщини сербського “будителя” знайшов своє втілення у перекладах низки пісень з його збірок українською мовою (М. Шашкевич, Я. та І. Головацькі, О. Навроцький, М. Бучинський, брати Барвінські).

Фольклорними, лінгвістичними та історичними працями Вука Караджича захоплювався І. Франко, про що свідчать його численні розвідки, рецензії, огляди та переклади³. Таке зацікавлення цією постаттю

© Олексів І., 2008

¹ Історіографію питання див.: Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях. 1837–2004: Матеріали до бібліографії / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Редкол.: О. Онищенко (голова) та ін.; Уклад.: Д. Аїдачич, Н. Данькова, Т. Добко, Н. Моїсенко та ін.— Київ, 2005.— С. 107-115.

² *Гольберг М.* Вук Караджич і Україна: до 200-річчя з дня народження / Всесвіт.— Київ: Рад. письм., 1987.— № 11.— С. 147.

³ Детальніше про зацікавлення І. Франка творчістю сербського діяча див. у працях дослідників: *Гольберг М.* Іван Франко і українсько-сербські українські зв'язки.— Львів: Світ, 1991.— С. 67-119; *Гуць М. В.* Іван Франко і Вук Караджич // Українська мова і література в школі.— 1986.— № 8.— С. 20-22; *Його ж.* Вук Караджич і українська фольклористика / Вуков збірник.— Београд, 1964.— С. 261-287; *Його ж.* Іван Франко — дослідник сербо-хорватської народної пісні // Українське літературознавство.— 1966.— Вип. 1: Іван Франко: Ст. і матеріали.— С. 18-22; *Кирилюк Є. П.* Вук Караджич і українська культура // Народна творчість та етнографія.— Київ, 1978.— № 2.— С. 29-40; *Пауценко Є. М.*

цілком виправдане та закономірне, адже неможливо говорити про національне відродження слов'ян, міжслов'янські культурні контакти, проблеми становлення літературних мов, не згадуючи імені сербського діяча, п'ятдесятилітній науковий доробок якого підпорядковувався двом поняттям: народ і нація.

Життя приготувало багато випробувань і несподіванок майбутньому сербському “будителю”. В. Караджич походив із заможної родини, та в період Першого повстання (1804–1813) господарство батька згоріло дощенту і перед юнаком постав вибір: йти у гайдуки чи шукати можливості здобути освіти. В. Караджич обрав останнє, і з того часу починається новий етап його життя, сповнений злетів і падінь, аж до доле-носної зустрічі зі словенським науковцем, бібліотекарем і цензором слов'янських книг Є. Копитаром (1780–1844), який, ознайомившись із його рукописом-листом про останні дні сербського повстання, забажав особисто зустрітися з автором⁴. Тривала дружба та творча співпраця двох видатних особистостей набули матеріального втілення в епохальних виданнях, що принесли сербському народу визнання у слов'янському та європейському світі.

Будучи хворобливим від народження і не маючи змоги боротись за незалежність свого народу в лавах повстанців, В. Караджич своєю зброєю обрав книги, добре розуміючи, що “прогрес кожного народу пов'язаний з виходом його культурних і літературних цінностей в широкий світ, з проникненням його художніх відкриттів в інше національне середовище”⁵.

Численні наукові праці сербського вченого неодноразово перевидалися, натомість, його перші твори давно вже поповнюють колекцію

Фольклорні збірки Вука Караджича і порівняльне вивчення українських дум та сербохорватських юнацьких пісень // Народна творчість та етнографія.— Київ, 1987.— № 4.— С. 49-55; *Івашиків В.* Іван Франко і сербські епічні пісні // Вісник Львівського університету ім. І. Франка. Сер. філол.— 1999.— Вип. 27: Українська фольклористика.— С. 171-176.

⁴ Оскільки брошуру не було надруковано, а рукопис не зберігся, дослідники життя і творчості В. Караджича розійшлися у думках щодо істинної причини зацікавлення Є. Копитара розвідкою. Поширене твердження про те, що цензора вразила чиста народна мова тексту, заперечують російські дослідники П. Дмитрієв та Г. Сафронов. Ми, натомість, опираємося на відомості, подані Л. Стояновичем, у яких він цитує самого Вука, повідомляючи про те, що спонукою до знайомства Є. Копитара з В. Караджичем стало сприйняття автора брошури як “людини з народу”, серба, абсолютно відмінного від тих, з якими цензору доводилось мати справу раніше. До того ж відомо, що Л. Стоянович при написанні монографії про сербського вченого був ознайомлений з працею П. Кулаковського — одного з біографів В. С. Караджича.

⁵ *Беляева Ю. Д.* Литературы народов Югославии в России.— Москва: Наука, 1979.— С. 3.

раритетних видань бібліотек. На користь цього судження свідчить і той факт, що більшість українських науковців при написанні своїх розвідок про Вука Караджича використовували і надалі користуються фототипічними виданнями або перевиданнями його творів.

Прижиттєві видання Вука Караджича у Львові ще не були предметом спеціальних історико-книгознавчих досліджень⁶, хоча становлять науковий інтерес у контексті українсько-сербських книжкових зв'язків. Пропонована стаття — це спроба на основі зібраного матеріалу з фондів визначних львівських бібліотек (Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (далі — ЛНБ) та наукової бібліотеки Національного університету ім. І. Франка (далі — НБНУ ім. І. Франка) здійснити аналіз наукового доробку сербського вченого та дослідити можливі шляхи надходження цих видань до львівських книгозбірень.

Загальновідомий постулат про те, що талановита людина талановита у всьому, повною мірою стосується постаті видатного сербського діяча, якому без ґрунтовної освіти, проте з природнім даром до навчання та набуття знань, вдалося стати першим серед дослідників різних наукових дисциплін, що переживали процес становлення. В. Караджич — перший укладач і видавець сербського народного фольклору, засновник сербської філології, зокрема лексикографії, етнограф та історик, перекладач, публіцист, літературний та лінгвістичний критик, який критику мови тодішньої літератури розвинув на широкій філософсько-методологічній та культурно-історичній основі. З усіх перелічених галузей лише літературна критика зовсім не представлена у нашому зібранні прижиттєвих видань ученого. Щодо решти можемо впевнено стверджувати про відображення парадигми еволюції наукового доробку В. Караджича на матеріалі збережених у львівських бібліотеках видань, тематику яких ми розглянемо відповідно до напрямків наукової діяльності чільного представника сербського відродження.

Якщо не брати до уваги згадану вище брошуру-лист до Карагеорґія від 1813 р. (на жаль, не збереглась), то першою книжкою народних пісень, зібраних Вуком Караджичем, і виданою у 1814 р. була: “*Мала проста-народња славеносрпска песнарица*”⁷. У надрукований in octavo* “Пісенник” В. Караджич вніс 108 пісень, розмежувавши їх на жіночі (ліричні) та юнацькі (героїчні), причому останні упорядник записав виключно з пам’яті. Пісенник складається з присвяти, передмови, у якій подано

⁶ У цьому контексті можемо згадати про розвідку: *Мойсєнко В. Ю.* Рідкісні південнослов’янські друковані видання XV–XIX ст. у фондах львівських бібліотек // Проблеми слов’янознавства.— Львів, 1983.— Вип. 27.— С. 137.

⁷ Повний опис видань міститься у Додатку.

*In octavo (лат.) — формат видання в 1/8 аркуша.

передісторію та мету видання праці, власне пісень, і завершує збірник післямова, присвячена проблемам лінгвістики. На фронтиспісі міститься гравюра у жанрі “пастораль”. Перед виданням книжки В. Караджич вислав С. Копитару цю гравюру, останній розкритикував її, мовляв кози схожі на сарн, собаки на лисиць, дівчина надто стара, а у хлопця-чабана взагалі дурнуватий вигляд⁸. Проте, у цьому випадку чи не вперше в житті В. Караджич не зважив на думку вчителя і нічого не забажав змінювати, оскільки вважав, що головним призначенням цієї гравюри є представлення сербської традиції, народного строю та звичаїв.

Свою першу збірку В. Караджич присвятив вельмишановній Марії Станіславлевіч, одній заможній особі, яка ще 1810 р., коли хворий і покинутий усіма друзями вчений лежав у лікарні в Новому Саду без засобів на прожиття, підтримала його матеріально, подарувавши 150 флоринтів. Ця, як зазначено у “*Каталозі ретких српских књига 1741–1941*”, “перша і найрідкісніша книжка Вука Караджича”⁹ у ЛНБ потрапила з колекції бібліотеки інституту Оссолінських, складовою фондів якої стала не пізніше 1872 р. На користь такого твердження свідчить печатка на книжці (круглої форми з рисунком топірця в центрі та з написом “Instytut Ossolinskiego”). Польський дослідник А. Длугош зазначає, що власне така печатка є найстарішою і використовувалася у бібліотеці до 1872, а впродовж 1872–1944 рр. — печатка аналогічної форми, але вже із зображенням топірця та написом “Ossolineum”¹⁰.

Видання “Пісенника” підтримали схвальними рецензіями С. Копитар, Я. Грім, Л. Мушицький. Окрилений першим успіхом, В. Караджич уже наступного року видає ще одну збірку, присвячуючи її своєму доброму приятелю С. Копитару. Згодом, упродовж 1823–1833 рр., друкує ще чотири томи сербських народних пісень, один з яких (кн. 2: до неї увійшли 38 найдавніших епічних пісень) потрапив до ЛНБ з бібліотеки Народного дому як дар від “господина Матеуша Гартіні посредством Альбида Стеф. Федоровича священника в Яблониці руской в давном Сяноцком округі. В Септемврїи 1881 г.”, інші два (кн. 3–4) — з бібліотеки Гвальберта Павліковського¹¹, про що свідчить відповідний екслібрис на титульному

⁸ *Стојановић Љ.* Живот и рад Вука Стеф. Караџића. — Београд-Земун: Штампарія графичког завода “Макарије”, 1924. — С. 54.

⁹ *Katalog retkih srpskih knjiga 1741–1941.* — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: 25.12.2007: . — Заголовок з екрана. — Мова сербська.

¹⁰ *Dlugosz A.* Rękopiśmienne dedykacje autorskie w księgozbiórce Ossolineum. — Wrocław, 1967. — S. 31, 180.

¹¹ Павліковські Гвальберт (Юзеф) (1793–1852) — меценат мистецтва, колекціонер, громадський діяч і політик. З 1820 р. співпрацював з Оссолінським, комплектуючи та каталогізуючи книгозбірню, яку після смерті Оссолінського (1827)

аркуші видання. В особовому архіві Павліковських зберігся рукописний каталог бібліотеки Гвальберта Павліковського, в якому за номером 4464 (9671) зазначене видання Караджича “Narodne srpske pjesme”¹². Книжка третя, куди ввійшли жіночі пісні, та четверта, до якої ввійшло 47 героїчних пісень, становлять конволют, на шкіряному корінці якого — золоте тиснення прізвища автора та назви латинкою, а внизу ще напис U Lipisci, 1823. (Для точності слід зазначити, що четверта книжка вийшла друком у 1833 р. у Відні). Перші три книги лейпцігського видання має у своїй колекції НБНУ ім. І. Франка.

Захопившись фольклористичною працею, В. Караджич задумав видати нову серію пісенних збірників, куди б увійшли кращі твори з уже надрукованих і нових, але творчий порив стримували видавничі труднощі. З чотирьох книжок віденської серії, яка вважається класичною частиною всього пісенного зібрання В. Караджича¹³, лише два примірники першої книги 1841 р. видання зберігаються у фонді ЛНБ, один — з бібліотеки Оссолінеуму як попередня власність князя Г. Любомирського, друга — з книгозбірні Народного дому як дар каноніка Олександра Духновича¹⁴, який свого часу одержав її у подарунок від Віктора Добрянського¹⁵. Четверте видання з віденської серії, що побачило світ аж у 1862 р., містить лише 62 історичні пісні, причому без жодних коментарів та історичних довідок. Цей том зберігається у НБНУ ім. І. Франка.

перевіз із Відня до Львова. В 1830 р. переїхав до Медики і долучив свої зібрання до батьківських. Бібліотека Павліковських налічувала понад 20 тис. рукописних і друкованих джерел, понад 700 карт, 25 тис. графічних одиниць. У 1849 р., остерігаючись наступу російської армії, Павліковські перенесли зібрання до львівського Домініканського монастиря. Згодом його книгозбірня поповнила фонд львівського Оссолінеуму.

¹² Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів (далі — ЛНБ. Відділ рукописів).— Ф. 76, оп. III, од. зб. 471.— Арк. 255.

¹³ Сербские народні песни и сказки из собрания Вука Степановича Караджича / Пер. с сербохорв.; Сост., предисл. и прим. Ю. Смирнова.— Москва: Худож. лит., 1987.— С. 18.

¹⁴ Духнович О. (1803–1865) — культурно-освітній діяч, письменник, педагог, історик, священник, один з провідних діячів руху “будителів” Закарпаття початку XIX ст.

¹⁵ Добрянський В. (1816–1860) — педагог, публіцист, громадський діяч. Богословський факультет і вищу філологічну школу закінчив у Відні. Як вихователь, викладач, церковний сановник діяв у Пряшеві. З братом Адольфом Добрянським очолював культурно-літературний рух закарпатських і галицьких русинів. 1849–1850 рр. В. Добрянський був шкільним інспектором Ужгородського дистрикту, а в 1850–1852 рр. — шкільним радником Кошицького району. Сприяв організації українського і словацького шкільництва. Виступав за введення української та словацької мов у школах. Був співпрацівником львівських та віденських періодичних видань.

Видання в гарній палітурці: на корінці золоте тиснення прізвища укладача та назви французькою мовою. Збережені на палітурці та титульному аркуші наліпки і печатки дають змогу простежити долю книжки. У 1923 р. вона була подарована бібліотеці Львівського університету¹⁶. Попередньо зберігалася у бібліотеці родини Чарториських¹⁷.

Крім збірників пісень, В. Караджич укладав і збірники казок, прислів'їв та приказок. Книжечка *“Народне српске пословице и друге различне, као one у обичај узете ријечи”* є результатом фольклористичних досліджень Караджича у Чорногорії, куди він вирушив 1834 р. на запрошення Петра II Петровича Негоша. Чорногорський владика особисто допомагав ученому в його польових дослідженнях і залучав до співпраці освічених чорногорців. Вдячний дослідник друкує у Цетіне велику збірку народних прислів'їв із зворушливою присвятою правителю Чорногорії. Видання, що зберігається в ЛНБ, — з приватної колекції Я. Головацького, яке він згодом подарував бібліотеці Народного дому, про що довідуємося з відповідних автографів на форзаці та титульному аркуші книжки.

Наукову діяльність у галузі філології В. Караджич започаткував виходом у 1814 р. *“Писменици Српског езика по говору простог народа”* (у сербській ретроспективній бібліографії — надзвичайно рідкісне і цінне видання). Ця книжка, на жаль, відсутня у львівських бібліотеках, хоча сербський вчений С. Новакович у кінці монографії, присвяченій сербській книзі XIX ст., подаючи список міст, в яких було здійснено передплату на *“Писменицу”*, зазначає Лемберг (Львів)¹⁸. Про це видання ми згадуємо лише з тієї причини, що зразком для її написання сербському діячеві слугувала граматики А. Мразовича, яка у свою чергу була сербською інтерпретацією граматики М. Смотрицького (1755).

¹⁶ Син Владислава Адам Людвик Чарториський (1872–1937) — політик, бібліофіл, директор Польської бібліотеки в Парижі. У 1923 р. пожертвував зібрання брата, ерудита, мандрівника, лінгвіста Вітольда Казімежа (1870–1911) бібліотеці Львівського університету. Див.: *Polski słownik biograficzny*.— Kraków, 1937.— Т. IV.— S. 270.

¹⁷ Бібліотека Чарториських формувалася від другої половини XVIII ст. У 1783–1831 рр. — в Пулавах (Польща). Після листопадового повстання (1831 р.) А. Л. Чарториський виїхав до Парижа, де впродовж 1834–1847 рр. зібрав велику бібліотеку. Пулавські зібрання були розпоршені. Згодом збірки з Пулав, Синяви та Парижа син Чарториського Владислав, за заповітом батька, розмістив у Кракові, заснувавши Музей та бібліотеку ім. Чарториських (бібліотека існує до сьогодні у Національному Музеї в Кракові). Докладніше див.: *Encyklopedia wiedzy o książce*.— Wrocław; Warszawa; Kraków, 1971.— S. 256–257, 442.

¹⁸ *Новаковић Ст.* Српска књига: њени продавци и читаоци у XIX веку.— Београд: Државна штампарија краљевине Србије, 1900.— С. 106

У фондах львівських бібліотек, натомість, зберігаються примірники “Граматики” Вука Караджича німецькою мовою, яку він видав з метою, по-перше: полегшити німцям читання його фольклористичних збірок і, по-друге: ознайомити німецький соціум із сербським етносом. Власне граматиці передував великий вступ Я. Грімма, в якому автор, спершу подаючи загальну інформацію про слов’ян, плавно та коректно переходить до проблем сербів, зокрема питання розвитку сербської мови, підтримуючи позицію В. Караджича та Є. Копитара. Подаючи інформацію про походження сербів, їхні діалекти та говірки, Я. Грімм неодноразово наголошує на важливості та доцільності розвитку національної мови та літератури. Окрім ґрунтовного вступу, німецький учений на прохання В. Караджича здійснив низку граматичних правок із подальшим детальним їх аналізом, зазначаючи водночас те, що не має заміру кардинально редагувати працю, щоб не позбавити її первозданності¹⁹. З двох примірників “*Kleine serbische Grammatik*”, що зберігаються у фонді ЛНБ, один походить з колекції А. Петрушевича, а другий був власністю М. Клемертовича²⁰.

Початок важкої інтелектуальної боротьби за нову літературну мову та правопис ознаменував вихід у світ “*Србског рјечника*” з виправленою та доповненою “*Србском граматиком*” у додатку (1818), який, за оцінкою В. Ягича, “був унікальним явищем у тогочасній слов’янській науці”²¹. Є. Копитар написав “оглас” (оголошення про друк видання), де науково обґрунтував потребу та значення цієї книжки для розвитку сербської національної культури, відверто критикуючи прихильників використання славено-сербської мови у літературі та правопису, чим викликав хвилю обурень з боку опонентів.

У запрошенні на передплату Вук Караджич зазначає, що у “Речник” внесені всі сербські слова, які містилися у словниках Й. Курцбека, Делла Белла Арделіо, І. Белостенца та ін., а до того ж додано третину слів, відсутніх у зазначених словниках. Укладач брав до уваги лише ті слова, які чув від людей. Крім того, сербський учений вніс до словника географічні назви, назви рослин тощо. Увесь словник впорядковано за абеткою. Слова турецького походження зазначені астериском. Щодо вживання турецьких запозичень у сербській мові В. Караджич висловлював свою

¹⁹ Стојановић Љ. Живот и рад Вука Стеф. Караџића.— Београд-Земун: Штампарија графичког завода “Макарије”, 1924.— С. 242.

²⁰ Клемертович М. (1835–1903) — український журналіст, видавець. Студіював у Львівському університеті. Редактор газети “Слово”. Видавав часопис “Учитель” (1869–1874) та літературний дитячий додаток “Ластівка”. Автор низки біографій галицьких літераторів, казок, п’єс.

²¹ Ягич И. В. История славянской филологии.— СПб., 1910.— С. 378.

точку зору: “Никакав паметан човек не може рећи, да је Српски језик опогањен туђим ријечма — и да се зато не може језиком назвати. Данас нема на овоме свијету ниједнога језика (ни старога ни новога), у коме нема туђи ријечи. Боље је узети туђу ријеч која је позната у народу него ли наопако нову градити”²². Серб за походженням, завзятий мандрівник В. Караджич достатньо добре знався на діалектних відмінностях рідної мови. У “Речнику” сербську мову він поділив на три діалекти: герциговинський, ресавський та сремський. В основу такого поділу вчений поклав вимову звука h²³. У багатьох словах разом із перекладом подаються контексти з народних пісень та прислів’їв. Якщо слово міститься у загадці чи притчі, то подається їхній повний текст. У словник також внесено непристойну лексику (*verba obscena*). Цей вчинок здійснював шквал обурень у ворогів вченого. В. Караджич так зробив за порадою С. Копитара, проте всю відповідальність узяв на себе. Пізніше митрополит Михайло Стратимирович докоряв С. Копитару як цензору, що він пропустив таку працю.

Відразу ж після виходу “Речника” В. Караджич береться за підготовку другого видання. Враховуючи зауваження та критику, він значно розширює лексичну базу, вводить акцентуацію (за допомогою Джури Даничича), діалектне маркування лексем, додає багатий етнографічний матеріал. Цим виданням Вук намагався охопити мову всього штокавського ареалу, уникаючи релігійного поділу. Фактично, це був новий “Речник”, а не перевидання 1818 р.

У фондах львівських бібліотек вдалося відшукати 11 примірників “Речника” (5 — видання 1818 р. та 6 — видання 1852 р.). Велика кількість книжок свідчить про значний інтерес до цього видання галицьких громадських та культурних діячів як до єдиного на той час першоджерела лексичного багатства сербського народу. Практично кожний із збережених примірників був власністю окремих осіб (Я. Головацького, А. Петрушевича, В. Копитчака, Осипа Барвінського та ін.).

На відміну від міжнародного визнання, на Батьківщині вченого реакція на словник була однозначно негативною. На запитання В. Караджича

²² “Жодна розумна людина не може говорити про те, що сербську мову, зіпсовану іншомовними словами, не можна вважати за власне мову. На сьогодні у світі не існує жодної мови (стародавньої чи сучасної), у якій би не було іншомовних слів. Краще запозичити поширене серед народу чуже слово, аніж штучно абияк створювати нове”. Цит. за: *Стоянович Љ*. Живот и рад Вука Ст. Караџића.— Београд, 1924.— С. 127.

²³ Српски рјечник: истолкован немачким и латинским ријечма / скупио га и на свијет издао Вук Стефановић=Wolf Stephanosohn’s Serbisch-Deutsch-Lateinisches Wörterbuch=Lupi Stefani F. Lexicon Serbico-Germanico-Latinum.— У Бечу (Wien, Viennae):gerdruckt bei den P.P.Armeniern,1818.— С. XVI.

як сприйняло сербське оточення його працю, Л. Мушицький²⁴ відповів: “Нигде горе! Публична и явна хула, гнушене, презрене и омирзене — негови су пратиоци. Свуда си ружи ваш словар”²⁵. Таке тотальне неприйняття його реформаторських ідей змусило В. Караджича впродовж років вести наукову полеміку з опонентами, доводити правомірність своїх дій, звертаючись до першоджерел, досліджувати питання історії мови. Результатами напрацювань у цій галузі стали наступні розвідки. “*Писма Караџића Саве Текелије Платону Атанацковићу о српском правопису*” — книжка, що становить синтез раніше написаних, допрацьованих і перероблених статей ученого та нових досліджень, присвячених проблемі розмежування слов'янської та сербської мов, хибності загальноприйнятого твердження про тотожність російського і слов'янського правопису. В. Караджич був глибоко переконаний, що різниця між сучасним російським правописом та давнім слов'янським письмом є набагато більшою у порівнянні з його новим правописом і сучасним церковним російським. Цим виданням, яке побачило світ у 1845 р., реформатор сербської мови мав на меті поширювати свої ідеї серед народу, тому безкоштовно розсилав його своїм знайомим і приятелям. Оскільки в Галичині так само йшла боротьба за мову та правопис, спосіб вирішення цієї проблеми духовно близького народу, безумовно, викликав зацікавлення. Так, Осип Барвінський у листі до брата Олександра від 7.V.1869 р. торкається проблеми сербського правопису й апелює до філологічних праць В. Караджича, сподіваючись придбати їх за посередництвом сербського вченого та політичного діяча С. Новаковича, з яким Олександр підтримував зв'язок. У списку запитуваних книг на шостій позиції міститься згадана праця²⁶.

Логічним продовженням мовознавчих студій Караджича виступає праця “*Примјери српско-славенскога језика*” (1857), яку автор написав з метою утвердження думки про шкідливість використання слов'яно-сербської мови у світській літературі, вважаючи її російською редакцією старослов'янської, а не мовою Кирила та Методія. Свою точку зору вчений відстоював шляхом зіставлення текстів стародруків з рукописами

²⁴ Мушицький Л. (1777–1837) — архімандрит Шишатовського монастиря, згодом Горньокарловацький владика, засновник поетичної школи у сербській літературі, вчитель В. Караджича.

²⁵ “Гірше бути не може! Публічне відкрите паплюження, зневага, презирство — ось, що супроводжує його. Скрізь лають ваш “Словник”. Цит. за: *Стоянович Л. Живот и рад Вука Ст. Караџића.* — Београд, 1924. — С. 167.

²⁶ *Студинський К.* Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр.: Матеріали до історії української культури в Галичині та її зв'язків з Україною. — Харків; Київ: Пролетар, 1931. — С. 92.

сербської редакції, а також подаючи приклади документів XVII–XVIII ст. (Послання патріарха Арсенія III до Черногорців від 1692 р., Лист патріарха Максима Вражегрмачкого до князя Радича від 1667 р.), написаних чистою народною мовою з незначними старослов'янськими. Перед основним текстом учений помістив ілюстрацію дев'яти копій зразків текстів з різних джерел.

У львівських книгозбірнях, наскільки вдалось з'ясувати, зберігається п'ять примірників “Примерів”, чотири з яких є у фондах ЛНБ (два — походять з колекції А. Петрушевича, ще два — з бібліотеки Павліковських та бібліотеки родини Бродзких²⁷), п'ятий — зберігається у НБНУ ім. І. Франка.

Особливе зацікавлення викликає одне видання “Примерів” із згаданої колекції А. Петрушевича. На форзаці книжки зберігся напис — німецький переклад назви розвідки з підписом: “від Караджича”. В “Енциклопедії Югославії”²⁸ під гаслом “Караджич В. Ст.” вміщено ілюстрацію одного листа вченого. Зіставлення характеру письма з написом на книжці дає нам підстави стверджувати, що згаданий запис є автографом сербського діяча.

Своєрідним вінцем боротьби за мову та правопис став переклад Нового завіту, який В. Караджич здійснив за порадою Є. Копитара, вказуючи в передмові на інтенції свого задуму. “Овај превод није за то да се чита у цркви, него само да га људи читају као књигу, да би из ње закон хришћански боље познали и шта научили и да би с помоћу њега Славенски превод у цркви боље разумели”²⁹. Важкою і почасти іронічною була історія публікації перекладу. Праця Караджича пролежала у рукопису довгих 27 років в очікуванні дозволу, благословення, зрештою, грошей на видання. Спроба надрукувати книжку за сприяння Російського біблійного товариства мала сумні наслідки. Перероблений до невпізнання переклад А. Стойкович видав за свій. Обурений В. Караджич, щоб мати першість та показати як виглядає справжній переклад, публікує

²⁷ Бродзкі Еугеніуш (?–1842) — літератор та видавець. У 1815–1830 рр. працював у Львові. Зібрав велику музейну колекцію, зокрема, бібліотеку. Перед смертю подарував усе зібрання разом з маєтком Закладу Народовому ім. Оссолінських. Помер в одному зі своїх маєтків у Станіславському окрузі. Див.: *Zawadzki W. Literatura w Galicji. 1772–1848.* — Lwów: Drukarnia Wł. Łozińskiego, 1878. — С. 47.

²⁸ *Enciklopedija Jugoslavije.* — Zagreb, 1956. — Т. 2. — С. 658–659.

²⁹ “Цей переклад призначений не для богослужіння, а є книжкою для людей, з допомогою якої вони могли б краще пізнати та вивчити Божий закон, а також краще розуміти церковнослов'янський переклад”. Див.: *Нови Завјет господа нашега Исуса Христа / Превоє Вук Стеф. Караџић.* — Беч: Штампарија Јерменскога манастира, 1847. — С. V.

у Лейпцигу “Огледи Светог Писма”. Це видання обсягом 25 с., яке у “Каталозі ретких српских књига” зазначене як “велика реткост”, зберігається у ЛНБ і не має ніяких додаткових печаток, крім бібліотечної. З’ясувати, з фондами якої установи книжка потрапила в ЛНБ нам вдалось лише при порівнянні інвентарного номера, зазначеного на книжці, з аналогічними в інших книгах, де стояла печатка книгозбірні Інституту Оссолінських. Перегляд інвентарних книг Оссолінеуму, які зберігаються у фонді відділу рукописів ЛНБ, підтвердив наші припущення про походження згаданого вище видання³⁰.

В оцінці значення перекладу “Нового Завјета” для сербського народу скористаємось висловом нашого сучасника сербського літературознавця Й. Деретича: “Вуковий переклад Нового завіту, П. Негоша “Гірський вінок”, “Пісні” Б. Радічевича і філологічна праця Джури Даничича — це ті чотири книжки, які ознаменували тріумф літературної мови, заснованої на народній говірці”³¹. Єдиний примірник “Новијет Завјета господа нашега Исуса Христа” у шкіряній оправі з золотим тисненням зберігається в ЛНБ і походить з колекції А. Петрушевича.

Багатий етнографічний та історичний матеріал, зібраний Караджичем, крім “Словника”, презентує альманах “Даница”, з шести річників якого у львівських бібліотеках знаходимо лишень два (за 1828 та 1829 рр.). Примірник з ЛНБ (за 1829 р.) — з колекції А. Петрушевича, інший — з фондів бібліотеки університету. Альманахи та календарі були дуже популярні серед тогочасної читацької публіки і добре продавалися. Про річники В. Караджича його сучасники говорили, що вони гарно укладені, містять корисну інформацію та вирізняються стилем³². Зміст усіх видань був традиційним і розпочинався з присвят особам, які тим чи іншим чином причинилися до виходу альманаху. До прикладу, “Даница” за 1829 р. містила Присвяту “господару Йосифу Миловуку³³, трговцу пештанському, за знак благодарности за његову особиту љубав и ревност к Српскоме књижеству”. Далі за змістом: календар на 1829 рік, життєписи видатних сербів, матеріали до сербського художнього роману; кілька оповідань, дві народні пісні, географічні відомості про основні

³⁰ ЛНБ. Відділ рукописів.— Ф. 54, оп. IV, од. зб. 83.— Арк. 50.

³¹ Деретич Ј. Историја српске књижевности / Јован Деретич.— 2-изд.— Београд: Требник, 1996.— С. 253.

³² Стојановић Јб. Живот и рад Вука Стеф. Караџића.— Београд-Земун: Штампарија графичког завода “Макарије”, 1924.— С. 315.

³³ Миловук Йосиф — заможний торговець, власник книжкової крамниці у Пешті, один із засновників Матиці сербської, близький друг В. Караджича, неодноразово допомагав матеріально в його видавничих потребах, популяризував нові видання вченого.

населені пункти в Угорщині та в сусідніх державах. Особливої уваги у цьому альманаху заслуговують такі праці: *“Імена села у Сербії ізван пашалука Београдског”*, *“Главни вашари у Маджарској”*, *“Прва година српског воєваня на дахія”* та ін.

Одержимий потребою зберегти важливі події сербської історії від забуття, В. Караджич взявся до написання історичних праць. У результаті своєї діяльності вчений по праву отримав звання “батька” сербської історіографії, через цінний матеріал про визвольну боротьбу сербів проти турків з кінця XVIII ст., зокрема про перше та друге сербські повстання. При написанні історичних розвідок В. Караджич керувався головним правилом: зібрати якнайповніший матеріал щодо окресленої проблематики, включно з анкетуванням учасників та очевидців подій. Відомо, що, пишучи про повстання 1804 р., Караджич консультувався не лише в сербів, але й у турків³⁴.

Зразком сербського біографічного роману історичної тематики є книжка *“Мілош Обреновић, князь Сербїи; или грађа за српску историју нашега времена”*. Не маючи можливості надрукувати повне видання, вчений публікував уривки в “Даницах” і лише згодом видав працю окремою книжкою з примітками до попередніх публікацій.

Князя Мілоша В. Караджич знав ще з часів першого сербського повстання, проте ближче знайомство відбулося лише після 1816 р. і згодом переросло у тісну співпрацю багатого князя та невтомного дослідника. Караджич навчає князя грамоти, посилає свої праці, окремі з них присвячуючи останньому, сподіваючись таким чином на матеріальну підтримку. Мілош виділяє кошти на дослідження та публікацію матеріалів, визнаючи в особі В. Караджича сербського літератора³⁵. В епістолярії вченого знаходимо дуже влучний вислів про причину написання роману. “Оскільки при житті ми були поряд, тож нехай і по смерті спогади про нас залишаться поряд; (...) описавши найвизначніші ваші діяння свої спомини я пов’язав з вашими, тож у майбутньому нащадки попри ваше ім’я і моє згадають”³⁶. Два примірники цього твору сербського діяча зберігаються у фондах ЛНБ. Одна книжка з меншим обсягом сторінок потрапила до бібліотеки з колекції А. Петрушевича, а попередньо належала І. Криницькому³⁷. Більше за обсягом видання зберігалося у

³⁴ *Стојанчевїћ В.* Вук Караџић и његово доба: расправе и чланци.— Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1987.— С. 65.

³⁵ Там само.— С. 85.

³⁶ Вукова преписка.— Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1907.— Књ. 2.— С. 731-732.

³⁷ Криницький І. — ректор Холмської семінарії, перфект духовної семінарії у Відні.

книгозбірні Оссолінеуму, до реєстру якої книжку вписано у 1832 р. як дар приватної особи (Закневські (Закшевські)). Слід також додати, що саме про це видання згадується в повідомленні невідомого дописувача в епістолярній спадщині Г. Павліковського. “Найновішою справою його [Караджича] є життєпис Мілоша Обреновича, князя Сербії, друкованого у Будимі 1828 року. Видання оздоблене гарно...”³⁸.

Отже, львівська збірка прижиттєвих видань славетного сербського діяча слов'янського національного Відродження Вука Стефановича Караджича презентує значну частину наукової спадщини вченого, що свідчить про інтерес галицького соціуму до сербської культури загалом та її яскравого представника зокрема.

Дослідження печаток, екслібрисів, дарчих та власницьких записів на книжках дали нам підстави зробити окремі висновки щодо шляхів надходження видань до львівських бібліотек. Так, найбільшу частину надходжень становлять дари громадських та культурних діячів, які передплачували новинки, купували книги у видавництвах, замовляли через книгарні або ж отримували їх безпосередньо від південнослов'янських колег (С. Копитара, В. Ягича, Ф. Міклошича, Т. Павловича та ін.). У 1851 р., повертаючись з Росії через Львів, відвідав бібліотеку Оссолінеуму зять В. Ст. Караджича Алекса Вукоманович (1826–1859) — професор Београдського Ліцею, засновник кафедри сербської мови, літератури, історії, який теоретично міг передати праці тестя до книгозбірні³⁹. Слід також пам'ятати про те, що сам В. Караджич 30 вересня 1819 р. зупинявся у Львові⁴⁰, повертаючись з майже десятимісячної подорожі Росією, куди він вирушив, маючи при собі, за різними джерелами, від 30 до 100 примірників “*Српског Речника*”.

У Львові сербські книжки можна було придбати у книгарні Зигмунта Міліковського, музичній книгарні Карла Вільда, товарній крамниці Владислава Антича. До того ж, із листування В. Караджича довідуємося про існування “Диліжанси franko” — прямого сполучення Відень–Львів, котрим здійснювалися регулярні доставки книжкових бандеролей і з якої користав Караджич⁴¹.

Окремі книжки потрапили до бібліотек шляхом книгообміну між культурно-просвітніми товариствами: між Оссолінеумом і Сербським науковим товариством, Галицько-руською Матицею та Матицею сербською, Науковим товариством ім. Шевченка та Югославською Академією наук тощо.

³⁸ ЛНБ. Відділ рукописів.— Ф. 76, оп. III, од. зб. 56.— Арк. 25.

³⁹ Там само.— Ф. 54, оп. IV, од. зб. 89.— Арк. 16.

⁴⁰ Вукова преписка.— Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1907.— Књ. 2.— С. 231.

⁴¹ Там само, 1910.— Књ. 5.— С. 156.

У своїх фондах ЛНБ зберігає 90 % видань В. Караджича, що в черговий раз підтверджує статус установи — національної скарбниці світової духовної культури.

Додаток

**Список
прижиттєвих видань В. Ст. Караджича
у фондах львівських бібліотек
(ЛНБ ім. В. Стефаника та НБНУ ім. І. Франка)**

1. **Караџић В.** Мала простонародња славеносрпска песнарица.— У Вієнни: печ. Ионна Шнирера, 1814.— Ч.1.— С. 120 с.

II СТ-3178

2. Српски рјечник: истолкован немачким и латинским ријечма / Скупио га и на свијет издао Вук Стефановић=Wolf Stephanosohn's Serbish-Deutsch-Lateinisches Wörterbuch=Lupi Stefani F. Lexicon Serbico-Germanico-Latinum.— У Бечу (Wien,Viennae): gedruckt bei den P.P.Armeniern, 1818.— 928 с.

III СТ-1884

И 3902

ШАСП-4593

II И-110 571

150963 III (НБНУ)*

51938 III (НБНУ)

3. **Караџић В.** Народне српске пјесме / Скупио их и на свијет издао В. С. Караџић (философије доктор, Санктпетербурска вољнога општества љубитеља Руске словесности и Краковског ученог друштва член кореспондент).— У Липисци: штампарија Брејткопфа и Ертла, 1823.— Књ. 2: у којој су песме јуначке најстарији с илустрацијеју.— 306 с.

I Д-7016

II СТ-30804.

4. **Караџић В.** Народне српске пјесме / Скупио и на свет издао В. С. Караџић (философије доктор, Санктпетербурска вољнога општества љубитеља Руске словесности и Краковског ученог друштва член кореспондент).— У Липисци: штампарија Брејткопфа и Ертла, 1823.— Књ. 3: у којој су пјесме јуначке позније 1833.— Књ. 3 ... Липисци, у штампарији Брејткопфа и Ертла, 1823.— 408 с.— Књ. 4: у којој су различне јуначке пјесме.— У Бечу: Штамп. Јерменског манастира, 1833.— 368 с.

I Д-7016

II СТ-308055.

* Шифр без вказаного місця зберігання — з фондів ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України.

5. **Stephanowitsch Wuk.** Kleine serbische Grammatik, verdeutscht und mit einer Vorrede von J. Grimm. Nebst Bemerkungen.— Leipzig: Berlin Reimer, 1824.— 104 s.

II ИД-5446

II АСП-7908

6. Огледи Светог писма на српском језику / Превоо В. Ст. Караџић.— Лајпциг: у штампарији Брејтккопфа и Ертла.— 25 с.

II И-71530

7. **Караџић В. Ст.** Милош Обреновић, кн#зъ Сербіи; или грађа за Српску историју нашега времена.— Будим: Штампарија краљевског университета Пештанског, 1828.— 86 с.

II И-71529

8. **Караџић В. Ст.** Милош Обреновић, кн#зъ Сербіи; или грађа за Српску историју нашега времена.— Будим: у Штампарији краљевског университета Пештанског, 1828.— 203 с.

II АСП-1445

9. Даница. Забавник за годину 1828 / Издао Вук Стеф. Караџић.— Беч: Штампарија Јерменског манастира, 1828.— 150 с.

57665 I

10. Даница. Забавник за годину 1829 / Издао Вук Стеф. Караџић.— Будим: Штампарија краљевског университета Пештанског, 1829.— 57 с.

I Д-5915

11. **Караџић В. Ст.** Српске јуначке пјесме / Скупио и на свијет издао В. Ст. Караџић.— У Бечу: Фолке, 1833.— 368 с.

II Д-5724

12. **Караџић В. Ст.** Народне српске пословице и друге различне, као оне у обичај узете ријечи / Издао их В. Ст. Караџић.— Цетиње: Народна штампарија, 1836.— 362 с.

II Д-5721

13. **Караџић В. Ст.** Српске народне пјесме / Скупио их и на свијет издао В. Ст. Караџић.— Беч: Штампарија Јерменског манастира, 1841.— Књ. 1: у којој су различне женске пјесме.— 640 с.

II РК36268

14. **Караџић В. Ст., Текелија Сава.** Писма високопреосвештеноме господину Платону Атанацковићу, православноме владици будимскоме о српском правопису са особитијем додацима о српском језику.— У Бечу: у штампарији Јерменског манастира, 1845.— 95 с.

II АСП-3062

15. Нови Завјет господа нашега Исуса Христа / Превео Вук Стеф. Караџић.— Беч: Штампарія Јерменскога манастира, 1847.— 607 с.

II АСП-5004

16. Српски рјечник:истолкован немачким и латинским ријечма / Скупио га и на свијет издао Вук Стефановић Караџић.— У Бечу: у Штампаріји Јерменског намастира, 1852.— 862 с. III И-78817/1-4 пр.

99580 III

17. Српски рјечник, истолкован немачким и латинским ријечима / Скупио га и на свијет издао Вук Стефановић.— Беч: у Штампаріји Јерменског намастира, 1852.— 850 с.

III АСП-816

18. **Караџић В. Ст.** Примјери српско-славенскога језика / Саставио их В. Ст. Караџић.— Беч: Штампарія Јерменскога манастира, 1857.— 78 с.

IV АСП-133

III И-74367

98956 III (НБНУ)

19. **Караџић В. Ст.** Српске народне пјесме / Скупио их и на свијет издао В. Ст. Караџић.— Беч, 1862.— 559 с.

181961 II (НБНУ)

ПРИЖИТТЄВІ ВИДАННЯ В. С. КАРАДЖИЧА (1787–1864) У ФОНДАХ ЛЪВІВСЬКИХ БІБЛІОТЕК: ТЕМАТИКА, ШЛЯХИ НАДХОДЖЕННЯ

Ілона Олексів

*провідний бібліотекар відділу обслуговування читачів
ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України*

Досліджуються видання наукових праць сербського вченого В. Караджича у фондах львівських бібліотек (ЛНБ ім. В. Стефаника, НБНУ ім. І. Франка). Виявлено 19 книг, які сербські бібліографи трактують як рідкісні і які досі не були предметом спеціальних досліджень. Здійснено тематико-типологічний аналіз, реконструйовано шляхи надходження цих видань до Галичини.

Ключові слова: репертуар національних друкованих видань, наукові бібліотеки, прижиттєві видання, сербський етнос, національне відродження, раритет, цінне видання.

LIFE-TIME EDITIONS OF V. S. KARADŽIĆ (1787–1864) IN HOLDINGS OF L'VIV LIBRARIES: SUBJECTS, WAYS OF ACQUISITION

Илона Олексив

*Leading Librarian, Readers Service Dept.,
L'viv Stefanyk Scientific Library, National Academy of Sciences of Ukraine*

Scientific editions of Serbian scientist V. S. Karadžić in holdings of L'viv libraries (L'viv Stefanyk Scientific Library, Scientific Library of Ivan Franko National University) are studied. Nineteen books were revealed, which Serbian bibliographers interpret as rare and which until now has not been researched. Subject and typological analysis is carried out, ways of acquisition of these editions in Halychyna are reconstructed.

Keywords: repertoire of national editions, scientific libraries, life-time editions, Serbian ethnos, national revival, rarity, valuable edition.

ПРИЖИЗНЕННЫЕ ИЗДАНИЯ В. С. КАРАДЖИЧА (1787–1864) В ФОНДАХ ЛЬВОВСКИХ БИБЛИОТЕК: ТЕМАТИКА, ПУТИ ПОСТУПЛЕНИЯ

Илона Олексив

*ведущий библиотекарь отдела обслуживания читателей
ЛНБ им. В. Стефаника НАН Украины*

Исследуются издания научных работ сербского ученого В. Караджича в фондах львовских библиотек (ЛНБ им. В. Стефаника, НБНУ им. И. Франко). Выявлены книги, которые сербские библиографы трактуют как редкие и не ставшие до сих пор предметом специальных исследований. Осуществлен тематико-типологический анализ, реконструированы пути поступления этих изданий в Галичину.

Ключевые слова: репертуар национальной книги, научные библиотеки, прижизненные издания, сербский этнос, национальное возрождение, раритет, ценное издание.